

ЦРКВЕНЕ СТУДИЈЕ



ЦЕНТАР ЗА ЦРКВЕНЕ СТУДИЈЕ
НИШ, 2020



**Издавање ове публикације подржало је
Министарство културе и информисања Републике Србије**

CHURCH STUDIES

Year **XVII**

Number **17**

The Centre of Church Studies
University of Niš, Center for Byzantine-Slavic Studies
International Center for Orthodox Studies
Niš, 2020



Godina **XVII**

Broj **17**

Centar za crkvene studije
Универзитет у Нишу, Центар за византијско-словенске студије
Међународни центар за православне студије
Niš, 2020

Издавачи

Центар за црквене студије, Ниш
Универзитет у Нишу, Центар за византијско-словенске студије
Међународни центар за православне студије, Ниш

Редакција:

академик Анатолиј Турилов (Москва), др Жан Клод Ларше (Стразбур)
академик Витомир Митевски (Скопље), др Иван Христов (Софија),
др Ростислав Станков (Софија), др Александар Наумов (Венеција),
др Бранислав Тодић (Београд), др Борис Брајовић (Никшић),
др Слађана Ристић Горгиев (Ниш),
др Владимир Цветковић (Ниш), др Синиша Мишић (Београд),
др Бранко Горгиев (Ниш), др Панос Софоулис (Атина),
др Изабела Лис Вјелгош (Познањ), др Владимир Алексић (Ниш),
др Борис Стојковски (Нови Сад), др Мажана Кучинска (Познањ),
др Василиос Кукусас (Солун), др Јанис Какридис (Берн), др Дионисиј Шленов (Москва),
др Валентина Гулевска (Битољ), др Кристина Митић (Ниш), секретар,
др Ангелики Деликари (Солун), међународни секретар

Уредник

Др Драгиша Бојовић (Ниш)

Адресе

Центар за црквене студије
18000 Ниш, Обреновићева бр. 20
телефон: 063 847 84 99, e-mail: crkvene.studije.nis@gmail.com

Универзитет у Нишу, Центар за византијско-словенске студије
18000 Ниш, Универзитетски трг бр. 2
e-mail: dragisa.bojovic@filfak.ni.ac.rs

Међународни центар за православне студије
18000 Ниш, Обреновићева бр. 20

Графичко решење назива часописа
Светозар Пајић Дијак

Илустрација на корици
Заставица у дечанском Четворојевањелу (последња четвртина XIV века, бр. 6)

Штампа: ПУНТА, Ниш

Тираж: ??? примерака

Излази једном годишње

Електронско издање: www.crkvenestudije-churchstudies.com

САДРЖАЈ

I

Горан Ружић <i>Хиперкатегорематска бесконачност Исуса из Назарета</i>	13
Goran Ružić <i>The hypercategorical infinity of Jesus of Nazareth</i>	23
Милан Кострешевић <i>Рецепција Јаковљеве посланице у источној и западној цркви</i>	25
Milan Kostrešević <i>Reception of James Epistle in the Eastern and Western Church</i>	39
Весна О. Марковић <i>Стваралаштвом до повратка</i>	41
Vesna O. Marković <i>Return through creation</i>	59
Ненад Д. Плавшић <i>Борба против зла у хришћанској философији Николаја Берђајева</i>	61
Nenad D. Plavšić <i>Struggle against evil in Nikolai Berdyaev's christian philosophy</i>	75
Александар Стојановић <i>Лице и/или сличност: да ли је српско "богословље личности" већ деценијама на погрешном путу?</i>	77
Aleksandar Stojanović <i>Person(hood) and/or personality: has Serbian personal theology been on the wrong way for decades?</i>	84
Ђорђе Н. Петровић <i>Death and Truth in Justin Popović's Anthropology</i>	85
Ђорђе Н. Петровић <i>Смрт и Истина у Антропологији Јустина Поповића</i>	96

II

Јасмина Шаранац Стаменковић <i>Заклетва на верност Августе Евдокије Макремволитисе ромејском цару Константину X Дуки</i>	99
Jasmina Šaranac Stamenković <i>Augusta Eudocia Makrembolitissa's oath of fidelity to the byzantine emperor Constantine X Doukas</i>	118

Гордан Бојковић	
<i>Дужности Архиепископа у "Даниловом зборнику"</i>	119
Gordan Bojković	
<i>Duties of the Archbishops in the "Proceedings of Danil"</i>	128
Драгана Ј. Јањић	
<i>Монаси и лична својина</i>	129
Dragana J. Janjić	
<i>The monks and the private property</i>	136
Ненад Нинковић, Горан Васин	
<i>Право кадуцитета у Карловачкој митрополији (1691–1779)</i>	137
Nenad Ninković, Goran Vasin	
<i>The right of the Metropolitans from Karlovci to inherit property without heirs (1691–1779)</i>	147
Славиша Недељковић	
<i>Национални рад архимандрита Нићифора Дучића у српским земљама под Турцима (1868–1876)</i>	149
Slaviša Nedeljković	
<i>The national work of Archimandrite Nićifor Dučić in Serbian countries under the Turkish rule (1868–1876)</i>	159
Бобан Стојковић	
<i>Историја манастира Светих Архангела у Драганцу</i>	161
Boban Stojković	
<i>Monastery of St. Archangels in Draganac - the only remaining monastery in Kosovo's Pomoravlje</i>	173
Далибор З. Велојић	
<i>Венчања официра Нишког гарнизона према матичним књигама 1918–1941</i>	175
Dalibor Z. Velojić	
<i>Marriages of officers from Niš garrison according to registry of marriages 1918–1941</i>	183
Урош Д. Микетић	
<i>Зачиски књиге гостију манастира Високи Дечани 1924–1929. године</i>	185
Uroš Miketić	
<i>The guestbook of monastery Visoki Dečani 1924–1929</i>	195
Δρ Άννα Κωνσταντινίδου	
<i>Διεθνής διπλωματία και ελληνικά ζητήματα . (1831- μέχρι τον μεσοπόλεμο)</i>	
<i>Το πολιτισμικό-ιστορικό υπόβαθρο ως εχέγγυο στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής ένος κράτους - η περίπτωση της Ελλάδας και ο ρόλος της εκκλησίας</i>	197
Ана Константинову	
<i>Међународна дипломатија и грчко питање (од 1831. године до међуратног периода). Цивилизацијско-историјска платформа као гаранција у формирању спољне политике једне државе - случај Грчке</i>	210

Дејан Мировић	
<i>Спољна политика владе Милана Стојадиновића према СССР-у и Западу и конкордат 1935-1939. године</i>	211
Dejan Mirović	
<i>The foreign policy of the government of Milan Stojadinović towards the USSR and the West and concordat 1935-1939</i>	219

Душан Јеротијевић	
<i>Српска православна црква у међународним односима са посебним освртом на односе са Руском православном црквом</i>	221
Dušan Jerotijević	
<i>Serbian orthodox church in international relations with special reference to relations with the Russian orthodox church</i>	240

III

Σπυρος Ρ. Ραναγοπουλος	
<i>Greek translations of latin hagiographical texts during the middle Byzantine period</i>	243
Σπύρος Π. Παναγόπουλος	
<i>Ελληνικές μεταφράσεις λατινικών αγιολογικών κειμένων κατά τη διάρκεια της μεσης Βυζαντινης περιόδου</i>	256

Јаннис Какридис	
<i>Кто говорит? Цитативное и диатрибическое φησι(ν) в Изборнике 1073 г.</i>	257
Јанис Какридис	
<i>Ко говори? Цитатно и диатрипско φησι(N) у Изборнику 1073 г.</i>	266

Јелена Стошић	
<i>Просторни заменички прилози у Мирослављевом Јеванђељу</i>	267
Елена Стошич	
<i>Пространственные местоименные наречия в Мирославоном Евангелии</i>	280

Татјана Суботин-Голубовић	
<i>Служба Преполовљењу празника у најстаријем српском триоду (РНБ, F. n 1 68)</i>	281
Tatjana Subotin-Golubović	
<i>The service of the Mid-Pentecost in the oldest Serbian Triodion (RNB/NLR, F. n 1 68)</i>	294

Зорица Витић, Данијел Дојчиновић	
<i>Две српскословенске скраћене верзије Житија Светог Саве Освећеног Кирила Скитополског</i>	295
Zorica Vitić, Danijel Dojčinović	
<i>Two Serbian Slavonic shortened versions of Cyril of Scythopolis's Life of St. Sabbas the Sanctfied</i>	305

Владан З. Јовановић	
<i>Именице и придеви са префиксима без- и не- у савременим текстовима српског православног богословља</i>	307
Владан З. Јованович	
<i>Существительные и прилагательные с приставками без- и не- в современных текстах сербского православного богословия</i>	319

Наташа Вуловић, Драгана Цвијовић <i>Збирне именице као компоненте фразеолошких јединица с религиозном конотацијом</i>	321
Наташа С. Вуловић, Драгана Ј. Цвијовић <i>Собирательные существительные как компоненты фразеологических единиц с религиозной коннотацией</i>	326
Иван Н. Јовановић <i>Семантика зоонимске фразеологије библијског порекла у француском и српском језику</i>	327
Ivan N. Jovanović <i>La sémantique de la phraséologie zoologique d'origine Biblique en français et en serbe</i>	342
Selena Stanković <i>Le lexique religieux dans une correspondance diplomatique en serbe et en français: une optique traductologique</i>	343
Селена Станковић <i>Религијска лексика у дипломатској преписци на српском и француском језику: у светлу традуктологије</i>	358
Анастасија Горгиев <i>Света љубав у делима Маргерите Наварске</i>	359
Anastasija Gorgiev <i>L'amour sacré dans les œuvres de Marguerite de Navarre</i>	371
Нина Б. Марковић <i>Хришћанска мисао и проза Радослава Петковића - о човеку као палом бићу</i>	373
Nina B. Marković <i>Christian thinking and prose by Radoslav Petkovic - about man as a fallen being</i>	385
Ана Андрејевић, Александра Костић Тмушић <i>Духовни и стваралачки пут једног холивудског уметника</i>	387
Ana Andrejević, Aleksandra Kostić Tmušić <i>Spiritual and creative path of a Hollywood artist</i>	397

IV

Зоран Кинђић <i>Проблем абортуса</i>	401
Zoran Kindjic <i>The problem of abortion</i>	420
Косана Вићентијевић <i>Етичко расуђивање лиценцираних ревизора у светлу учења Владике Николаја Велимировића</i>	421
Kosana Vicentijevic <i>Ethical reasoning of licensed auditors in the light of learning by Bishop Nicholai Velimirovich</i>	432

Ивица Лазовић, Предраг Јеленковић <i>Неке импликације за примену методе анализе садржаја у истраживању комуникације у Српској православној цркви</i>	433
Ivica Lazović, Predrag Jelenković <i>Some implications for the application of the methods of the content analysis in the communication research in the Serbian orthodox church</i>	444
Владета Радовић, Милан Дојчиновић, Самир Љајић <i>Медијска деноминација конфесионалне заступљености мањина - намера, немар или предрасуде</i>	445
Vladeta Radović, Milan Dojčinović, Samir Ljajić <i>Media denomination of confessional minorities representation - intention, negligence or prejudice</i>	457
V	
Слађана Ристић Горгиев <i>О аргументацији код православних Словена</i>	461
Јелена Стошић <i>Глагољска писменост на нашим просторима</i>	465
Александар Наумов <i>Значајан допринос изучавању старе српске књижевности</i>	467
Ружица Левушкина <i>Темељни прилог развоју и разумевању теолингвистике</i>	469
<i>Три центра између два броја</i>	473

Драгана Ј. Јањић*

Институт за Српску културу – Приштина/Лепосавић

e-mail: dragana.janjicka@gmail.com

МОНАСИ И ЛИЧНА СВОЈИНА**

Апстракт: *Сиромаштво је било основни принцип обичаја монашког одрицања од свега што се може поседовати – материјалних добара, навика и сваког подсећања на овај свет, односно, од свега што својом двосмисленошћу представља опасност за монаха. Право поседовања личне својине регулисано је врло строгим одредбама монашких устава и црквено-правним нормама што представља тему овог рада.*

Кључне речи: *монаштво, својина, манастир, типик, правила, сиромаштво, одрицање, пустињаство.*

У првобитном монаштву духовна вредност рада препозната је врло брзо као елемент личног усавршавања у односу на сиромаштво, и као такав представљао је суштину монашког живота. Због дихотомије у монашком контексту, идеја рада сагледавана је са два различита аспекта. С једне стране, врло је важан чинилац у процесу *подвизавања*, док су, с друге стране, одсуство сваког интереса и бриге о материјалним добрима удаљавали монахе од духовног живота.¹

Разлози физичког рада код првобитног монаштва превасходно су имали за циљ да обезбеде властито издржавање, давање милостиње, избегавање лењости и одржавање тела у стању понизности. Присуство рада као карактеристике монашког живота, а потом и изричито одрицање од личне својине монаха наглашено је већ код Светог Антонија Великог († 356), првоначелника свих облика монаштва, у чијем се житију, састављеном од стране Св. Атанасија Великог, каже да: „се повукао у самоћу да би достигао савршенство пустињачког живота и радио сопственим рукама, пошто је чуо да ко не ради, не једе (2 Сол. 3, 10). Један део онога што је зарадио, трошио је како би купио хлеб, а остатак за помоћ сиромашнима (Vita Antonii, с. 3).”² На основу поуке преподобног Касијана († 435) да „слободни људи прибегавају мукама других, док монаси живе према правилима Апостола, радећи сопственим рукама” (Coll. 24. 12), указивало се на разликовања монашког рада од рада световних људи.³ Одрицање од личне својине пак испољава се не само у држању материјалних добара, него и у сваком облику заснивања заједничке имовине.⁴ Наиме, првобитно пустињачко монаштво, оставило је трага на развој општежитељног монаштва у схватању друштвене вредности *одрицања* од материјалних добара, као темељ новозаветног учења: „дати свакоме према

* Виши научни сарадник, dragana.janjicka@gmail.com

** Рад је написан у оквиру пројекта *Материјална и духовна култура Косова и Метохије* (Ев. бр. 178028), који је одобрило и финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

1 Wipszycka, 2017, 55-59. Јањић, 2019, 41.

2 Atanasius, *Vita S. Antonii*, PG, 26, 842-844.

3 Joannis Cassiani, *Viginti quatuor collationes*, PL 49, 1300-1301. Јањић, 2006, 349-357.

4 Arophthegmata Patrum, PG 65, *De abbate Poemen seu Pastore*, 33, coll. 329-332.

њиховим потребама” (Дела 2.45).⁵ Свети Макарије Александријски (око 300. године) сматра да је монах који не поседује ништа непобедиви борац, који не бежи од рада, само је неопходно да ништа из света не понесе.⁶ С тим у вези, за сиријско и египатско монаштво, карактеристично радикално одвајање од света, понело је назив *renuntiantes* или *ἀνοτακτικός μοναχός*: монах који не поседује ништа. Другим речима, ови монаси који су били сабрани унутар градске заједнице водили су живот унутар ње, настојећи да са законске тачке гледишта сачувају економска добра, управљајући њима у корист сиромашних.⁷ Наравно, не треба изоставити супротне ставове карактеристичне за облике подвизавања сиријских монаха, који су били засновани на схватању да је рад неприхватљив за монашки живот, јер, према речима преподобног Пимена, „[...] рад који се одвија на отвореном ваздуху, чини (монаха) расејаним.”⁸ Неки од екстремних гностичких покрета, који се могу пратити кроз различите форме подвизавања (нпр. месалијана, манихеја и др), инсистирали су на обавези верника да одговоре на потребе пустињака и монаха, посвећених непрекидној молитви, сматрајући при томе рад монаха недостојним и неприхватљивим за духовни живот – односно, напуштањем материјалних добара и заузимањем антиклерикалних позиција, радикално оспоравајући помоћ црквеним структурама.⁹

Аргументовано се супротстављајући тако постављеним нормама, Св. Василије Велики одбацује тај вид аскетских доктрина и истиче: „[...] да је воља Оца притећи у помоћ слабима и невољницима; потребно је стога радити, не за нас, него за сиромашне у којима се препознаје Христос” (пр. 127).¹⁰ Код Св. Пахомија, оснивача општежитељног (киновијског) типа манастира, монаси су били посвећени раду тако што су обрађивали поља и упражњавали занате, заједно са настојатељима, како би зарадили, за себе хлеб, који би потом делили са сиромашнима.¹¹ Пахомијево обраћање старешинама манастира у *Типику* – да не пожелеле земље које не припадају манастиру – управо рефлектује опозицију пустињака на процес прогресивног богаћења општежитељних манастира на рачун расподеле имовине монаха-отшелника и представља, заправо, преузето право тиваидског законодавца на заштиту у случају појаве наследних права монаха.¹² Осим од њих који су били главни носиоци економског благостања у манастирима, преносећи по уласку у братство властита материјална добра (земље, куће, итд), монашке заједнице примале су дарове из свих слојева друштва. Посебну предност давали су богатим дародавцима, при чему је економска стабилност манастира претила да постане искушење за духовност њених монаха.¹³ С тим у вези, многе монашке заједнице, *μοναστρια* (лавре, пустињаци, киновије), по питању индивидуалне својине монаха, допуштале су својим члановима да имају залихе хране, новца, као и право да изнајмљују земљу. Само по себи, то одражава један одређени став према богатству и сиромаштву тј. схватање да сиромаштво није само недостатак имовине, већ слобода од брига овога света и неопходности сопственог издржавања.¹⁴

5 Sancti Basilii Magni, *Regulae fuis tractatae*, PG 31, 968-969. Apophthegmata Patrum, PG 65, coll. 260. Barone Adesi, 1989, 186-187.

6 *Древние иноческие уставы*, 1994, 209-210.

7 Barone Adesi, 1989, 51, 54.

8 Apophthegmata Patrum, PG 65, coll. 335. Wipszycka, 2017, 62-63.

9 Barone Adesi, 1989, 20-34.

10 *Древние иноческие уставы*, 1994, 341-342. Јањић, 2006, 349-357.

11 *Древние иноческие уставы*, 1994, 21, 29-38, 119-124.

12 Barone Adesi, 1989, 203-204. *Древние иноческие уставы*, 1994, 145-146.

13 Wipszycka, 2017, 67-74.

14 Иста, 2017, 55, 76.

Према уставима (типцима) древних отаца Цркве, право поседовања личне својине регулисано је врло строгим одредбама, с обзиром да је сиромаштво било суштински елемент монашког статуса.¹⁵ Осуда приватне својине једна је од најопштитијих места у монашким правилима: Св. Пахомија (292-348), Св. Бенедикта Нурсијског, Св. Василија Великог, Касијана и др. Тако већ у Типику Св. Бенедикта Нурсијског (480-543) једано од најстрожијих правила (32) односи се на *порок личне својине у манастиру*. Овим правилом Св. Бенедикт категорично забрањује да монах поседује било шта лично и да у свему зависи од воље игумана, штавише, на почетку поглавља наглашава: „[...] у манастиру је пре свега потребно да се све до корена ишчупа овај порок” (32.1). Запажа се да је у овом поглављу на изричит начин употребљена заповест: „[...] да се нико не усуди да даје и прима без дозволе игумана; безусловно ништа, никакав предмет, књигу, сто, ни на који начин; једном речју – ништа.“ (32.4). Разлог оваквом ставу препознаје се у следећој реченици истог правила (32.5): „[...] јер се монах дао цео Богу, сада већ њему не припадају више нити његова воља нити његово тело, још мање спољашња материјална добра”. Други аспект сиромаштва у наведеном Типику изложен је термином зависности од старешине манастира, користећи два израза „у свему се надати” и „од оца манастира” (32.5). Дакле, све што се има, сматрало се заједничком манастирском имовином а не властитом (32.6).¹⁶

Реформом монаштва Св. Теодора Студита и прихватањем модела његовог монашког правила-типика од стране многих манастира у византијском свету, право на индивидуалну својину монаха регулисано је у поглављу о *Заповестима игумана и Заповестима братији* и дефинисано је, сходно већ установљеним правилима, упутством о забрани поседовања и везивања за ствари: „Ниси дужан ништа стицати од овога света и сабирати за себе никакво благо (2); Никад немој употребљавати имовину свога манастира у виду милостиње или наследства [...] Јер ти ниси од света да би узимао учешће у стварима света (3); Треба да пазиш да у братству све и свецело буде заједничко, а не раздвојено, и ништа, чак и делимично, не буде код било кога у одвојеној *сопствености-својини*, чак ни игла (7).”¹⁷

У Светогорском типику Св. Атанасија Великог (970), састављеном по угледу на Типик Св. Теодора Студита, налазимо значајне податке о положају келија које су припадале манастиру и келиотском начину подвизавања, за чије је издржавање, прописано од стране дотичног манастира – право на годишње старање за келиота, који је добијао *три номизма и пет модија* жита. При томе постојала је обавеза манастирског братства да покаже сваку пажњу и бригу за њих и обезбеди им све неопходно за живот у келији, како би у потпуности били ослобођени телесних брига, уз напомену да њихово пустињаштво не сматрају нерадом – што представља одређено одступање у односу на Студитски манастир који је забрањивао живот ван братства.¹⁸

Монашки рад у уској је вези са појмом самоодрицања (Мт. 16, 24-26; Мр. 8, 34-36; Лк. 9, 23-25) под којим се подразумева: одрицање од свега што се може поседовати – материјалних добара; одвајање од родбине, пријатеља, навика и свако подсећање на овај свет, односно, све што укључује двосмислену опасност.¹⁹ Једно од правила киновије

15 Herman, 1940, 295-296.

16 *La règle de Saint Benoît*, II, SC 182, (VIII-LXXIII), Paris, 1972, 563.

17 Преподобни Теодор Студита, *Монашка правила*, 2017, 77-79. Schreiner, 2017, 919-921.

18 Meyer, 1965, 117, 12-15; 116, 28-35, 11, 1-4. Живојиновић, 1972, 12-15. Leroy, 1963, 101-120. Popović, 2001, 400. Савић, 2016, 213.

19 Jean Cassien, *Conférences*, 1, III, SC 42, Paris, 1955, 31-33. Atanasius, *Vita S. Antonii*, 2, 9-11; 7, 43-45. Јањић, 2007, 104-111.

јесте да постригом монах постаје послушник и члан братства, с правом учешћа у управи манастира, односно, са обавезивањем на сиромаштво, а да све оно што је посветио манастиру не може узимати назад, чак и ако напусти братство (Ап. правило 38; Хал. 24. правило; VII Васељ. сабор 17. правило).²⁰

Расподела економских добара која припадају монасима, (Мт. 19.21), у односу на кандидата за монашки живот, показује да напуштање световног пута резултира: 1. Директном расподелом добара или новца сиромашнима, које је добио од продаје имовине; 2. Расподелом добара у локалној Цркви у сврху помоћи; 3. Законском расподелом добара одређеним или евентуалним наследницима *munera*, која су припадала нео-аскетима.²¹

Сходно првим објављеним царским конституцијама које помињу монахе, озакоњеним од стране аријанског цара Валенса, 370. године, ове царске одредбе настоје да забране незакониту расподелу материјалних добара која су правно припадала монасима, под којима се подразумевају сви пустињааци сматрани за *бегунце* и повраћај исте (СТh. XII, 1. 63) *munera-ма* (јавне дужности прописане од стране града или државе, државних службеника, *munera publicarum functionum*).²² Поменуте законске одредбе у следећој деценији увршћене су, као регулатива, у Теодосијеве конституције (СТh. XVI. 5.7. и 9) из 438. године, којима се оспорава ширење и расподела материјалних добара пустињака сиромашнима или одређеним црквеним структурама, на све начине тежећи забрани аскетског одузимања материјалних добара у односу на породичну средину.²³ Овим двома конституцијама у начелу тежило се оспоравању не само незаконитог одузимања законом одређених добара, која припадају аскетима, већ и оснивању пространих имања од стране утврђених заједница на неприступачним или тајним местима, одвојених од било које државне или црквене власти.²⁴

Канонска регулатива о забрани приватне својине монаха регулисана је дословно 6. каноном Прво-другог помесног цариградског сабора 861. године, где се изричито каже да: „Монаси не треба да имају ништа своје, а све њихово да се пренесе на манастир. Зато, онима који желе да *монахују* даје се право да свој иметак претходно распореде и уступе којим хоће лицима, уколико законски нису спречени, јер након ступања појединца у монаштво, манастир има гостопримство све њихове имовине, и није допуштено никакаво старање или располагање о свом имању. Ако се утврди да је појединац присвојио одређени посед који није уступио манастиру, и да је поробљен страшћу лакомости (*φιλοκτησία*=поседовање), нека то (= имање) игуман или епископ преузму и у присуству монаха продају или разделе сиромасима и потребитима”. Овим правилом потврђена су већ постојећа начела по питању располагања личном имовином у манастиру, са освртом на правило Св. Василија Великог, „да ниједан монах не сме имати ништа свога”, којим се прописује да лична својина прелази у власништво манастира, монах остаје без права да њоме располаже, односно, да се излаже епитимији или одлучењу из заједнице уколико нешто задржи у тајности.²⁵

20 Јевтић, 2005, 46, 116, 217. Бумис, 2011, 108.

21 *Древние иноческие уставы*, 1994, 103-112. *Vie de sainte Mélanie*, SC 90, Paris, 1962, 162-164, 167-171, 199. Barone Adesi, 1989, 177.

22 *Code Theodosien livre XVI*, I, 2005, 239-243, 245-247. *Code Theodosien livre I-XV*, 2009, 307-309. Бекство од света чинило је у другој половини IV века идеолошки вешту праксу коришћену од оних који су хтели да се ослободе било које породичне, друштвене и правне обавезе. Barone Adesi, 1989, 127-128, 160-162, 194-202.

23 *Code Theodosien livre XVI*, I, 2009, 233, 239-243, 245-247.

24 Barone Adesi, 1989, 202.

25 Милаш, 2, 2004, 279-280.

Имовина Цркве, стечена даровима појединаца различитог друштва статуса (како световних тако и духовних лица - монаха, свештеника, игумана, епископа) према српским средњовековним повељама била је намењена за издржавање монаха који живе у манастиру. Први Типици, прописани за монахе у општежићу, понављају већ устаљена правила родоначалника киновјјског-општежителног монаштва у погледу поседовања личне имовине, али су током времена прилагођавани у зависности од устројства самог манастира. Одредбе типика истовремено пружају најбољи увид у духовно и економско стање монашке заједнице. Светогорски типик цара Јована Цимискија значајан је извор за упознавање како структуре тако и положаја монаха (келиота, коновита), којим је регулисан положај свих категорија монаха, али и право личне својине, (Трагос, 2), забраном монасима „[...] да купују имања и да по сопственом прохтеву и вољи владају местом без господара, нити да буду власници неке келије без дозволе Протоса и игумана”. Наведено правило представља почетак реорганизације монашког живота на Светој Гори и успостављање односа *манастир – слободни келиот*, због недовољно јасних својинских односа, имајући у виду чињеницу да су Светогорци у XI веку још увек практиковали пустињачки начин живљења. С тим у вези, стварни власник келијотове непокретне имовине био је манастир и према обичајном праву монасима је било забрањено да имају сопствена имања (Први Васељ. сабор 6. правило), а да све што стекну завештају манастиру.²⁶ Други пример личне својине рефлектује идиоритмички начин живота, карактеристичан за Свету Гору. Сам термин *ιδιορρυθμία* означава *самоослањање*, следећи сопствена средства појединаца.²⁷ Настала је као последица османлијског освајања Свете Горе крајем XIV века и слабљења органа централне управе. Због нестанка византијског царства а самим тим и финансијске и политичке подршке, идиоритмија је представљала одраз јачања и појачаног значаја самовоље игумана великих и моћних манастира, који су одлучивали о врло важним питањима за монашку заједницу. То је потом кулминирало слабљењем институције прота док је игуманска функција губила на ауторитету. Интересна група добродостојећих манастира са огромним заједничким поседима заговарала је задржавање личне својине монаха, стечене пре доласка у манастир, који су настојали да сачувају одређену самосталност у односу на манастир. Са све израженијим осиромашењем манастира јача систем подвојености и губљења везе са заједницом. Тако, сваки монах поседује сопствену имовину неопходну за издржавање, док се само недељом и на велике празнике састају са заједничком трпезом. Личну својину, пре упокојења оставља сабрата а у случају да то не уради, имовина постаје манастирска.²⁸ Упркос покушајима Цариградске патријаршије да Типиком из 1574. године спречи продор идиоритмије (због преласка Велике Лавре и Ватопеда на овај вид функционисања) – чему је допринело и погоршавање ситуације на Светој Гори 1568. године услед откупа конфискованих светогорских имања и плаћања пореза султану Селиму – идиоритмија је остала на снази све до данас.²⁹ У Типику се налазе и поједине одредбе којима се прописује положај и права монаха настањених у келијама, а односе се у првом реду на забрану провраћаја средстава за купљену келију уколико монах одлучи да је напусти али и на право повраћаја средстава ако монах буде истеран из ње из било ког разлога.³⁰

26 *Actes de Lavra*, 1970, app. VI, 22-24. Ангелопулос, 1997, 66-67. Поповић, 1991, 12-13, 60-61. Живојиновић, 1972, 18-30. Троицки, 2011, 88-93. Јевтић, 2005, 71.

27 Lampe, 1961, 664.

28 Ангелопулос, 1997, 44-47. Бумис, 2011, 106. Милаш, 1902, 717-718.

29 Ђоровић, 1985, 178-179. Ђукић, 2016, 59-61. Фотић, 2000, 88-89, 106-107, 113. Максимовић, 1995, 37.

30 Ђукић, 2016, 62-65. Ангелопулос, 1997, 59-60. Копривица, 2019, 145-151.

Извори

Actes de Lavra, (P. Lemerle, A. Guillou, N. Svoronos) (1970): Archive de l'Athos, Paris.

Apophthegmata Patrum, PG 65, *De abbate Poemen seu Pastore*, 71-440.

Atanasius, *Vita S. Antonii*, PG, 26, 835-976.

Vie de sainte Mélanie (1962) : SC 90, Paris.

Code Théodosien XVI, (Les lois religieuses des empereurs romains de Constantin à Théodose II (312-438)) (2005) : SC 497, Paris.

Code Théodosien I-XV, Code Justinien, Constitutions sormondiennes, (Les lois religieuses des empereurs romains de Constantin à Théodose II (312-438)) (2009) : SC 531, Paris.

Доментијан (1938): *Животи Светога Саве и Светога Симеона*, Београд.

Древние иноческие уставы, собранные свт. Феофаном Затворником (1994): Москва, 11-53.

Јевтић, Атанасије (2005): *Свештени канони Цркве*, Београд.

Jean Cassien, *Conférences* (1955) : 1, III, SC 42, Paris.

Joannis Cassiani, *Vigintiquatuor collationes*, PL 49, 1300-1301.

Леонид архимандрит (1862): „Стара српска писма. Из руског манастира Св. Пантелејмона у Светој Гори”. у: *Гласник СУД*, VII, Београд, 260-265.

La règle de Saint Benoît, (1972) : II, SC 182, (VIII-LXXIII), Paris.

Магија Властар *Синтагма* (2013), (прев. Т. Суботин Голубовић), Београд.

Meyer, Philipp (1965): *Die Haupturkunden für die Geschichte der Athosklöster*, Amsterdam.

Милаш, Никодим (2004): *Правила православне Цркве са тумачењима*, 2, Београд-Шибеник.

Мишић, Сениша, Суботин-Голубовић, Тајјана (2003): *Светоарханђеловска хрисовуља*, Београд.

Новаковић, Стојан (2005): *Законски споменици, српских држава средњег века*, Београд.

Преподобни Теодор Студита, (2017): *Монашка правила*, Београд.

Sancti Basilii Magni, *Regulae fuis tractatae*, PG 31, 889-1052.

S. Basilius Magnus, *Caputa regulorum brevius tractatarum*, PG, 31, 1057.

Студенички титик цароставник манастира Студениц (1994): (пр. Т. Јовановић), Београд.

Литература

Ангелопулос, Атанасије (1997): *Монашка заједница Свете Горе*, Манастир Хиландар.

Barone Adesi, Giorgio (1989): *Monachesimo ortodosso d'oriente e diritto romano nel tardo antico*, Milano.

Бумис, Ј. Панајотис (2011): *Канонско право*, Сарајево-Београд.

Ђукић, Далибор (2016): *Правноисторијска анализа статуса и организације свеогорске монашке заједнице*, (докторска дисертација), Београд.

Emilio Herman, „Ricerche sulle istituzioni monastiche bizantine. Типика ktetorika, caristicaria e monasteri «liberi»”, ОСП, VI, n. III-IV, Roma, 1940, 293-375.

Живојиновић, Мирјана (1972): *Свеогорске келије и пиргови у средњем веку*, Београд.

Живојиновић, Мирјана (1979): „Ктиторска делатност Светога Саве”. у: *Сава Немањић-Свети Сава*, Историја и предање, децембар, 1976, Београд, 15-25.

Живојиновић, Мирјана (1994): „Хиландарски и Евергетитски типик: подударност и разлике”. у: ЗРВИ 33, 85-102.

Јањић, Драгана (2019): „Монашки покрет у канонима васељенских сабора”. у: *Православно монаштво*, Тематски зборник посвећен архимандриту Дионисију (Пантелићу), духовнику манастира Светог Стефана у Липовцу, поводом седам деценија његове монашке службе, Ниш, 35-45.

Јањић, Драгана (2006): „Прилог проучавању развоја монаштва”. у: Црквене студије, 3, Ниш, 349-357.

Јањић, Драгана (2007): *Преподобни Петар Коришки*, Београд-Лепосавић.

Копривица, Марија (2019): „Идиоритмиско монаштво у средњовековној Србији”. у: *Православно монаштво*, Тематски зборник посвећен архимандриту Дионисију (Пантелићу), духовнику манастира Светог Стефана у Липовцу, поводом седам деценија његове монашке службе, Ниш, 170-171.

Копривица, Марија (2019): „Задужбине српских архиепископа средњег века”. у: Црквене студије 16/2, Ниш, 145-155.

Leroy, Julien (1963) : „Conversion de s. Athanase à l'idéale cénobitique et influence studite”. у: *Le Millénaire du Monthe Athos I*, Chevetogne, 101-120.

Lampe, W. H. Geoffrey (1961): *A Patristic greek Lexicon*, Oxford. Oxford University Press.

Љубомир Максимовић, „Светогорска управа кроз векове”, *Казивања о Светој Гори*, Београд, 1995, 25-46, 254-256.

Милаш, Никодим (1902): *Православно црквено право*, Мостар.

Петровић, Миодраг (1986): *Студенички типик и самосталност Српске Цркве*, Горњи Милановац-Београд.

Подслалски, Герхард (1998): „Типы монастырей и особенности монашества в Болгарии и Сербии в IX-XV веках”. у: Страницы 3:4, 540-551.

Подскалски, Герхард (2010): *Средњовековна теолошка књижевност у Бугарској и Србији (865-1459)*, Београд.

Роповић, Svetlana (2001): „Sabaite Influences on the Church of Medieval Serbia”. у: *The Sabaite Heritage in the Orthodox Church from the Fifth Century to the Present*, Leuven, 385-407.

Савић, Виктор (2016): „Српски превод „еврегетитског синаксара” у два синајска рукописа”. у: ЗРВИ 53, 209-235.

Schreiner, Peter (2017): „L'organizzazione del lavoro e l'aprovvigionamento dei monasteri a Bisanzio”. у: *Monachesimi d'Oriente e d'occidente neòd'alto medioevo*, Spoleto, 31 marzo – 6 aprile 2016, Spoleto, 919-944.

Троицки, Сергије (1935): *Ктиторско право у Византији и у Неманићкој Србији*, СКА, Глас CLXVIII, Београд, 79-133.

Троицки, В. Сергије (2011): *Црквено право*, Београд.

Ђоровић, Владимир (1985): *Света Гора и Хиландар*, Београд.

Фотић, Александар (2000): *Света Гора и Хиландар у Османском царству (XV-XVII век)*, Београд.

Wipszycka, Ewa (2017): „L'economia monastica dei primi tempi (secoli IV-VII) nell'oriente cristiano”. у: *Monachesimi d'Oriente e d'occidente neòd'alto medioevo*, Spoleto, 31 marzo – 6 aprile 2016, Spoleto, 1-44.

Dragana J. Janjić

THE MONKS AND THE PRIVATE PROPERTY

The right to the private property of monks, regardless of the social status of the monk, is mainly based on the established church monastic constitutions. Many monastic communities, regarding the individual monks' property, allowed their members the necessary means for life, which in itself conveys the connotation that poverty is not only a lack of property, but freedom from the care of this world and the necessity of supporting oneself.